

Інтеграція податкової політики держави у глобальній економіці

Дмитро Володимирович Веремчук,
асистент кафедри фінансів
ДВНЗ «Українська академія банківської справи
Національного банку України» (м. Суми)

Анотація. Систематизовано підходи до сутності інтеграції податкової політики держави. Визначено етапи процесу інтеграції податкової політики в умовах глобалізації економічних систем. Обґрунтовано моделі податкового об'єднання та податкової координації, а також практичне їх втілення в контексті євроінтеграційних процесів.

Ключові слова: податки, податкова система, податкова політика, економічна інтеграція, гармонізація податків, адаптація законодавства.

Постановка проблеми. Однією з особливостей ХХ століття став динамічний розвиток процесів інтернаціоналізації економік, що призвело до якісно нового етапу – глобалізації світового господарства, у рамках якого домінують процеси міжнародної економічної інтеграції. У сучасних умовах найбільш розвиненим інтеграційним об'єднанням є Європейський Союз (ЄС). Важливою ланкою процесу економічної інтеграції в межах ЄС, особливо на теперішньому етапі його розвитку, стало зближення систем оподаткування держав-членів. Ураховуючи стратегічне прагнення України приєднатися до ЄС, напрями поступової інтеграції національної податкової політики сьогодні стали предметом інтенсивних теоретичних досліджень.

Аналіз останніх публікацій і досліджень. Засади формування та реалізації податкової політики держави активно досліджуються у світовій і вітчизняній науковій літературі. Серед зарубіжних учених вагомим є доробок із питань оподаткування таких авторів: А. Вагнера, А. Лаффера, А. Сміта, Дж. Стігліца, Д. Г. Черника та ін. У вітчизняній фінансовій думці проблеми податкової політики держави залишаються невирішеними та знаходять своє відображення у працях В. Л. Андрущенко, О. Д. Василика, А. І. Крисоватого, А. М. Соколовської, В. М. Федосова, С. І. Юрія та ін. Слід також підкреслити, що впродовж останніх років науковці приділяють значну увагу дослідженню теоретичних і практичних засад впливу інтеграційних процесів на податкову політику. На особливу увагу заслуговують праці Л. М. Демиденко, Ю. Б. Іванова, Ж. Н. Мамбеталієвої, А. І. Погорлицького та ін. Проте існуючі наукові концепції не мають єдиної точки зору щодо розв'язання цієї проблеми, а практика застосування податкового важеля в умовах фінансової інтеграції України до європейського економічного простору свідчить про різні форми його використання в регулюванні соціально-економічних відносин.

Метою статті є з'ясування сутності й етапів інтеграції податкової політики держави в умовах функціонування глобальної економіки.

Обґрунтування отриманих наукових результатів. Інтеграція є однією з найдавніших форм міждержавних соціально-економічних відносин. В економі-

ці інтеграцією є об'єднання економічних суб'єктів, поглиблення їх взаємодії, розвиток зв'язків між ними. Економічна інтеграція має місце як на рівні національних господарств цілих країн, так і між підприємствами, фірмами, компаніями. Вона виявляється як у розширенні та поглибленні виробничо-технологічних зв'язків, спільному використанні ресурсів, об'єднанні капіталів, так і у створенні один одному сприятливих умов здійснення економічної діяльності, зняття взаємних бар'єрів [2].

Різноманітність підходів до сутності інтеграційних процесів висвітлюється в роботах сучасних науковців. Так, М. Альошин вважає, що інтеграція – організаційно-економічне злиття двох або більш елементів в єдине ціле, за якого з'являється нова якість [1]. В. Лагутін зазначає, що міжнародна економічна інтеграція – це сучасна форма інтернаціоналізації виробництва, за якої відбувається взаємне пристосування, переплетення й об'єднання національних господарств [4]. Ю. В. Шишков доходить висновку, що інтеграція є найвищим ступенем розвитку інтернаціоналізації вглиб, а глобалізація – це гранично можливий ступінь розвитку інтернаціоналізації вшир [13]. Наведені визначення є різноплановим, але зближення держав є об'єктивним процесом, що потребує об'єднання їхніх економічних систем.

У сучасному світі найбільш розвиненим інтеграційним економічним об'єднанням є ЄС. Основною ідеєю європейської економічної інтеграції було і залишається створення спільного ринку, що й знайшло своє відображення у статті 2 Договору про ЄС [5]. Сам Договір не визначає поняття «спільний ринок», але виходячи з його положень це означає утворення єдиного ринку на всьому просторі ЄС, який діяв би у той же спосіб, що й ринок окремої держави. Єдиний ринок будується за рахунок таких елементів: вільного руху товарів, послуг, робочої сили та капіталу; вільної конкуренції; адаптації національного законодавства. Завдання, що ставляться перед ЄС, зводяться до формування економічного, валютного і політичного союзу, а євроінтеграція охоплює політичну, економічну, соціальну, технічну та культурну сфери.

Посилення процесів європейської інтеграції, які значно вплинули на обсяг суверенних прав

держав-членів, не могло не позначитися на такому важливому атрибуті класичного розуміння держави, як фіскальний суверенітет. Тією мірою, якою внутрішнє оподаткування впливає на торгівлю між державами-членами і на функціонування чотирьох свобод, податкові системи держав-членів підпадають під прискіпливий контроль з боку ЄС [3].

Вважаємо, що вихідним положенням у цих питаннях є осмислення поняття «інтеграція податкової політики держави». Попри високий рівень наукового обґрунтування проблем оподаткування, в економічній літературі відмічається феномен «розмитості» змісту цього поняття, що не могло не вплинути як на теоретичні дослідження податкової політики в регулюванні соціально-економічних процесів, так і на її практичну реалізацію з урахуванням глобалізації світового господарства. Відсутність у зарубіжній і вітчизняній термінології чітких визначень таких понять, як «інтеграція», «наближення» («зближення»), «гармонізація», «адаптація», «уніфікація й конвергенція податків», часто призводить до їх уживання як синонімів, без розкриття змісту тих явищ, що стоять за конкретними термінами.

Більшість учених для характеристики податків і податкової системи в процесі економічної інтеграції використовують термін «гармонізація податків (податкової системи)». К. А. Пріб і В. І. Федько поняття «гармонізація податків» визначають як систематизація й уніфікація податків, координація податкових систем і податкової політики країн, що входять у міжнародні регіональні угруповання й об'єднання. При цьому гармонізація податків реалізується через створення митних союзів, що об'єднують декілька держав, які проводять єдину митну політику, а також здійснюється при приєднанні країни до СОТ [11]. У цьому контексті більш розгорнуто характеристику гармонізації податкової системи дають С. А. Пантюхіна та І. Ф. Іскакова, визначаючи її «процесом приведення у відповідність і взаємної відповідності податкових систем різних держав. Цей процес охоплює уніфікацію податків, взаємодію та координацію податкових систем і податкової політики країн, що входять у різні міжнародні групи» [9].

На відміну від інших науковців, Ж. Н. Мамбеталієва використовує два терміни для позначення інтеграційних процесів у галузі податків: «узгоджена податкова політика» і «гармонізація податків». На її думку, узгоджена податкова політика держави – це встановлення гармонізованої системи регулювання податкових відносин між його учасниками, а гармонізація податків – це важливий напрям податкової політики держав, що включає систематизацію й уніфікацію податків, координацію податкових систем і податкової політики країн, що входять у міжнародні регіональні угруповання [7].

Досить цікаві визначення запропоновані С. І. Юрієм і В. М. Федосовим, які використовують також дві категорії: податкова уніфікація та податкова гармонізація. Так, податкова уніфікація (зведення до єдиної форми, системи, єдиних нормативів) – це введення обов'язкових однакових юридичних норм і правил

у сфері оподаткування та формування на цій основі єдиної податкової системи. Натомість податкова гармонізація (приведення в стан відповідності, злагодженості) – це вироблення загальної стратегії держав у сфері податкових правовідносин на відповідному етапі інтеграційної взаємодії, що передбачає координацію податкової політики, систематизацію й уніфікацію окремих податків і податкових систем країн, які входять до міжнародних регіональних угруповань [12]. Таким чином, чітко простежується відмінність між цими поняттями: гармонізація передбачає зближення елементів податкових систем, а не повне їх об'єднання, що обумовлюється уніфікацією.

Отже, у вищезазначених джерелах та в багатьох інших існує декілька підходів до розуміння гармонізації податків, виділяються ті або інші її аспекти й особливості. Так, гармонізацію податків трактують або як систематизацію й уніфікацію, або як взаємодію та координацію, або як процес узгодження податків і зняття фіскальних бар'єрів. Така невизначеність категорії позначається на її нечіткому вживанні. Але можна погодитися, що гармонізація направлена на узгодженість податкової політики загальним економічним цілям у межах регіонального економічного об'єднання.

Для характеристики інтеграційних процесів у сфері оподаткування А. І. Погорлицький використовує термін «конвергенція податків». Він зазначає, що «розширення взаємозв'язків між національними податковими системами різних країн і їх повільна, але безперервна конвергенція, що розуміється, перш за все, як зближення основних принципів оподаткування та підходів до формування національної податкової політики, в умовах розвитку процесу глобалізації світової економіки здійснювалися безперервно» [10]. Так, термін «конвергенція» широко використовується при дослідженні процесів інтеграції, але більшою мірою описуючи загальні тенденції й імперативи науково-технічного та соціально-економічного прогресу.

Слід погодитися з А. І. Крисоватим, що «адаптація податкового законодавства – це перший етап тривалого процесу наближення України до ЄС відповідно до критеріїв, що висуваються Союзом щодо держав, які мають намір приєднатися до нього» [6]. Очевидно, що напрями інтеграції податкової політики України перш за все обумовлюються станом адаптації національного податкового законодавства до вимог ЄС, тобто наявністю нормативно-правових актів з питань оподаткування та умов для їх належного застосування з метою поступового досягнення повної відповідності національної податкової політики європейській. У зв'язку з цим у більшості правовій літературі процес приведення законодавства, у т. ч. податкового, до вимог певного об'єднання здебільшого позначається терміном «адаптація».

Таким чином, у науковій літературі відсутнє чітке визначення поняття «інтеграція податкової політики держави», а для позначення цього процесу більшою мірою використовується термін «гармонізація податків». Узагальнюючи наукові постулати, вважаємо, що

інтеграція податкової політики держави – це процес наближення правових, економічних і організаційних заходів держави у сфері оподаткування щодо регулювання податкових відносин, а також загальних напрямів податкових реформ, певному регіональному соціально-економічному середовищу. На наш

погляд, цей процес включає три стадії: 1) адаптація податкового законодавства; 2) гармонізація податкової політики; 3) уніфікація податкової політики (рис. 1). При цьому стан проходження кожної стадії залежить, перш за все, від глибини та різноманітності інтеграційних зв'язків.

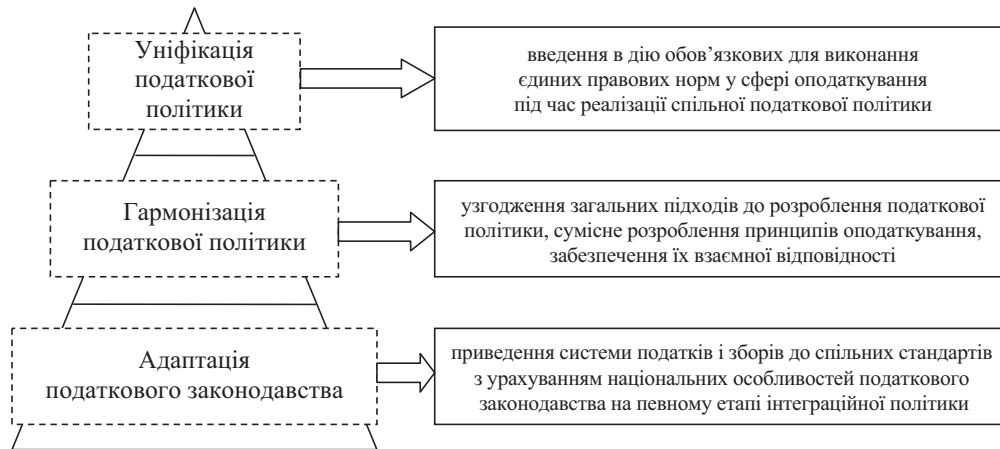

Рис. 1. Процес інтеграції податкової політики держави

Важливість процесу інтеграції податкової політики обумовлюється його об'єктивністю і необхідністю, та здійснюється перш за все для забезпечення вільного руху товарів, послуг, робочої сили та капіталів у межах спільного ринку. У той же час цей процес направлений на досягнення збалансованості інтересів національних економік держав – членів інтеграційного об'єднання. Ця вимога закладена в Договорі про ЄС [5]. Ураховуючи ці передумови, основними цілями інтеграції податкової політики держави повинні стати: 1) створення єдиного податкового простору; 2) узгодження напрямів реформування національних податкових систем; 3) створення рівних умов у частині оподаткування доходів підприємств і громадян (усунення податкової конкуренції за мобільні фактори виробництва); 4) спрощення систем оподаткування в державах – членах об'єднання; 5) усунення податкових бар'єрів у торговельних відносинах; 6) забезпечення повноти надходження податків до національних бюджетів; 7) запобігання податковим правопорушенням, їх ефективне розкриття.

У більшості науковій літературі з питань економічної інтеграції виділяється два підходи до наближення оподаткування в межах інтеграційного об'єднання: 1) зрівняльний підхід – припускає зближення однієї країни з іншою до утворення однакової податкової системи; 2) диференціальний, або підхід «податкової різноманітності», – дозволяє кожній країні використовувати свою податкову систему як інструмент політики в цілях досягнення основних економічних цілей. Вважаємо, що інтеграція податкової політики може передбачати принаймні дві моделі реалізації цього процесу: податкового об'єднання і податкової координації.

Податкове об'єднання вимагає уникнення невідповідностей між національними податковими системами шляхом накладення загальних податкових правил і фактично перетворює системи оподатку-

вання держав – членів інтеграційного об'єднання в «централізовану податкову модель», у межах якої кожен аспект оподаткування регулюється на мегарівні з можливістю відмови від національних принципів. Однак сьогодні модель «Податкове об'єднання» не знайшла практичного втілення у світі. Так, можливість її запровадження в ЄС обмежується такими чинниками: 1) правовий чинник (гармонізація податкового законодавства в ЄС здійснюється у формі директив, і тільки в деяких випадках у формі законодавчих актів); 2) економічний чинник (об'єднання вимагає прийняття економічних рішень централізовано; такого рівня інтеграції в ЄС досягнути не можливо); 3) політичний чинник (податкове об'єднання вимагає ухвалення політичних рішень щодо спільного оподаткування); 4) чинник субсидіарності (передача компетентності від національного до наднаціонального рівня повинна відбуватися тільки тоді, коли цілі не можуть адекватно бути досягнуті на національному рівні).

Модель «Податкова координація» передбачає узгоджене співіснування податкового законодавства різних держав – членів інтеграційного об'єднання шляхом координування основних напрямів національної податкової політики для досягнення спільних цілей і завдань. Фіскальний суверенітет понині вважається досить чутливою сферою виключних повноважень сучасної держави. Відповідно режими, що базуються на міжнародному праві, не можуть встановлювати податки і майже не здійснюють прямого регулювання національних податкових систем. Водночас такі режими встановлюють суттєві непрямі або опосередковані обмеження свободи дії держав у сфері оподаткування. На сьогодні така модель існує в ЄС.

З дослідження двох можливих моделей інтеграції податкової політики держави впливає явна перевага податкової координації. Але вважаємо, що обидві моделі мають одні й ті ж економічні наслідки. Будь-яка

з моделей призводить до зменшення податкової конкуренції, що заважає ефективному розподілові капіталів і робочої сили й уповільнює економічний розвиток.

Висновки. За результатами проведеного дослідження можна зробити висновок, що для позначення інтеграційних процесів у сфері оподаткування вітчизняними і зарубіжними науковцями більшою мірою використовується тільки термін «гармонізація податків». Узагальнюючи наукові постулати, доведено, що інтеграція податкової політики держави – це

процес наближення правових, економічних і організаційних заходів держави у сфері оподаткування щодо регулювання податкових відносин, а також загальних напрямів податкових реформ, певному регіональному соціально-економічному середовищу. Цей процес включає адаптацію податкового законодавства, гармонізацію податкової політики, а також уніфікацію податкової політики. Проаналізувавши моделі інтеграції податкової політики, обґрунтовано перевагу податкової координації над податковим об'єднанням.

Список використаної літератури

1. Алешин М. Интеграция фиктивного и реального капитала в финансово-промышленных группах и холдингах / М. Алешин // Маркетинг. – 2004. – № 3. – С. 17–27.
2. Большой экономический словарь : словарь / сост. А. Б. Борисов. – Изд. 2-е, перераб. и доп. – М. : Книжный мир, 2007. – 860 с.
3. Вовк Т. Податкові аспекти права COT та *acquis* ЄС. Орієнтири податкової реформи в Україні / Т. Вовк, О. Водяніков, І. Коноваленко ; ред. С. Шевчук ; М-во юстиції України, Центр європейського та порівняльного права. – Х. : Консум, 2004. – 960 с.
4. Всесвітнє господарство: політико-економічні проблеми: навч. посібник / [Лагутін В. Д., Бурчак О. Г., Труш Л. М. [та ін.]. – Луцьк : Ред.-вид. від. «Вежа», 1999. – 156 с.
5. Договір про Європейський Союз (консолідована версія) [Електронний ресурс] : Договір від 24.12.2002 № 12002M/TXT. – Режим доступу : <http://eurodocs.sdla.gov.ua>. – 01.01.2010. – Назва з екрану.
6. Крисоватий А. І. Податкова політика України: концептуальні засади теорії і практики : дис. ... д-ра екон. наук : 08.04.01 / Крисоватий Андрій Ігорович ; Київський національний економічний ун-т. – К., 2006. – 438 с.
7. Мамбеталиева Ж. Н. Согласованная налоговая политика в ЕврАзЭС [Электронный ресурс] / Ж. Н. Мамбеталиева. – Режим доступа : http://www.tam-zap.ru/n_1_23_2005/. – 01.01.2010.
8. Оспанов М. Т. Налоговая реформа и гармонизация налоговых отношений : монография / М. Т. Оспанов. – СПб. : Санкт-Петербургский гос. ун-т экономики и финансов, 1997. – 425 с.
9. Пантюхина С. А. Факты и проблемы гармонизации налоговых систем [Электронный ресурс] / С. А. Пантюхина, И. Ф. Исакова. – Режим доступа : <http://law.edu.ru/doc/document.asp>. – 01.01.2010.
10. Погорлецкий А. И. Конвергенция национальных налоговых систем / А. И. Погорлецкий // Вестник СПбГУ. – 2005. – № 2. – С. 65–73.
11. Пріб К. А. Податкова система України: термінологія і формулювання основних положень : навч. посібник / К. А. Пріб, В. І. Федько ; Мін-во освіти і науки України. Академія муніципального управління. – К. : ЦУЛ, 2007. – 320 с.
12. Фінанси : підручник / ред. : С. І. Юрій, В. М. Федосов. – К. : Знання, 2008. – 611 с.
13. Шишков Ю. В. Интеграционные процессы на пороге XXI века. Почему не интегрируются страны СНГ / Ю. В. Шишков. – М. : III тысячелетие, 2001. – 112 с.

Summary. In paper a systematic approach to the essence of the integration of tax policy. The stages of tax policy integration process in a globalized economic systems. The model of tax consolidation and tax coordination, as well as their practical embodiment in the context of European integration processes.

Keywords: taxes, tax system, tax policy, economic integration, tax harmonization, adaptation of legislation.